

เทวราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา
King of Deities from Thai Literature in the Ayutthaya Period

ปาริชาติ กัณทาทร์พย์

ACADEMIC JOURNAL

UTTARADIT RAJABHAT UNIVERSITY
<http://research.uru.ac.th>

เทวราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา

King of Deities from Thai Literature in the Ayutthaya Period

ปาริชาติ กัณหาทรัพย์*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเล่มนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาแนวคิดเทวราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ที่ปรากฏในหนังสือวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา จำนวน 35 เรื่อง

ผลการศึกษาพบว่าพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยามีคุณสมบัติสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ด้านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ และด้านราชธรรม สามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านสถานภาพของพระมหากษัตริย์พระองค์ในฐานะเทวราชาได้รับการยกย่องว่าเป็น สมมติเทพ พระมหากษัตริย์อยู่ในภาวะที่เหนือกว่าบุคคลธรรมดา 5 ประการ คือ การตั้งพระนามจากเทพเจ้า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพเจ้า พระชาติกำเนิดจากเทพเจ้า การสืบเชื้อสายจากเทพเจ้า และพระบุญญาบารมีดุจเทพเจ้า ซึ่งแสดงถึงสถานภาพและภูมิหลังที่สูงส่งมากกว่ามนุษย์ธรรมดา

ในด้านราชธรรมนั้น ราชธรรมของพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชามี 4 ประการคือ การขยายดินแดน และป้องกันราชอาณาจักรโดยการทำสงคราม การมีกองทัพที่ยิ่งใหญ่ การปกครองโดยใช้พระราชอำนาจ และการประกอบพิธีกรรม พระมหากษัตริย์ทรงนำกองทัพที่ยิ่งใหญ่ออกรบต่อสู้กับข้าศึกศัตรูเพื่อขยายและป้องกันราชอาณาจักรทรงมีความชอบธรรมในการใช้อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองบ้านเมือง และการที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดและอยู่เหนือคนธรรมดา จึงต้องมีกฎเกณฑ์มีพิธีกรรมต่างๆ มาประกอบซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้แสดงแสดงถึงคุณลักษณะของเทวราชาได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : เทวราชา สถานภาพของพระมหากษัตริย์ ราชธรรม

*คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Abstract

This research aims at studying the concept of the king as deities in 35 Thai literary works in the Ayutthaya period.

The results show that the kings in Ayutthaya Thai literature possess two characteristics: the king's status and the royal righteousness.

For the king's status, the kings are honored as the deities. They are higher than other ordinary people in five concepts: giving names from deities, king as deities, being born from deities, being descended from deities, and being meritorious as deities, showing that their status and background are higher than the general ordinary people.

For the kings' righteousness, it is divided into four areas: expanding territory and preventing the kingdom by war, having the great troops, ruling by royal authority, and making rituals. The kings fight against enemies to expand and protect the kingdom, and rule the country with their righteousness and royal authority. The kings have supreme royal authority, and are higher than the general ordinary people. Consequently, there must be rules and various rituals to perform. This reveals the characteristic of divine kings well.

Key words : King of Deities, The king's status, Royal righteousness

บทนำ

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศสืบเนื่องมากกว่า 700 ปี ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์แต่หากเปรียบเทียบความรุ่งเรืองของราชอาณาจักรของไทยสมัยต่างๆ อยุธยาเป็นราชอาณาจักรที่คงความเจริญรุ่งเรืองและเป็นปึกแผ่นอย่างยาวนานถึง 417 ปี พระมหากษัตริย์ในสมัยนั้นทรงขยายอำนาจไปยังดินแดนใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง ทั้งทางด้านเหนือในแคว้นสุโขทัย และแคว้นล้านนา ทางด้านตะวันออกในอาณาจักรเขมร และแถบหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ทางด้านตะวันตกในอาณาจักรมอญ และทางด้านใต้ในแคว้นนครศรีธรรมราช และหัวเมืองมลายูจนได้รับการยอมรับว่าเป็นราชอาณาจักรใหญ่ที่มีอำนาจมากอาณาจักรหนึ่งในคาบสมุทรอินโดจีนในสมัยนั้น

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยาับคติความเชื่อเรื่องเทวราชาซึ่งเป็นคติความเชื่อจากเขมรที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้าไม่ใช่มนุษย์ธรรมดาใช้ในการปกครองประเทศ พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยนั้นได้กลายเป็นสมมติเทพที่มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองบ้านเมืองการที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดและอยู่เหนือคนธรรมดา จึงต้องมีกฎเกณฑ์ มีพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อนี้ส่งผลให้ความใกล้ชิดระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนลดน้อยลง พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดแต่เพียงพระองค์เดียว ทั้งการออกกฎหมาย การเลิกกฎหมาย การตัดสินคดี พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเหนืออาณาประชาราษฎร์ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะสมมติเทพ เป็นผู้ทรงบุญญาธิการเสมอด้วยองค์เทวะ หรือที่เรียกกันว่า เทวราชา

เนื่องจากวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และวรรณคดียังเป็นกระจกเงาส่องสะท้อนสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัยผ่านความคิดและจินตนาการของกวีในสมัยนั้น การแสดงแนวคิดความเป็น “เทวราชา” ของพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีไทยยุคนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไทยว่าทรงเป็นสมมติเทพ ยังสะท้อนถึงวิเทโศบายของพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้วรรณคดีมาช่วยสนับสนุนความเป็น “เทวราชา” ของพระองค์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาแนวคิดเทวราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวคิดเทวราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบแนวคิดเทวราชาที่ปรากฏในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา
2. ทำให้เห็นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์จากวรรณคดีที่มีต่อสังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เป็นแนวทางในการศึกษาด้านการปกครองในวรรณคดีอื่นๆต่อไป

ขอบเขตของงานวิจัย

การศึกษาแนวคิดเทวราชาในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา มีขอบเขตจำนวน 35 เรื่อง ดังนี้
สมัยอยุธยาตอนต้น มี 5 เรื่อง คือ

1. ลิลิตโองการแช่งน้ำ
2. มหาชาติคำหลวง (เฉพาะกัณฑ์ที่แต่งในสมัยอยุธยา จำนวน 7 กัณฑ์)
3. ลิลิตยวนพ่าย
4. ลิลิตพระลอ
5. กาพย์มหาชาติ

สมัยอยุธยาตอนกลาง มี 15 เรื่อง คือ

1. โคลงนิราศทริภุชชัย
2. สมุทโฆษคำฉันท์ (เฉพาะตอนที่ประพันธ์โดยพระมหาราชครู และตอนที่

พระราชนิพนธ์ต่อโดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฯ)

3. โคลงภาษิตพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
4. เสือโคคำฉันท์
5. พระราชพงศาวดารกรุงเก่า (ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์)
6. จินตามณี
7. โคลงกำสรวลศรีปราชญ์

8. อนิรุทธคำฉันท์
9. โคลงอักษรสามหมู่
10. โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
11. กาพย์ห่อโคลง
12. โคลงทวาทศมาส
13. คำฉันท์ดุขฎิสังเวย คำฉันท์กล่อมช้าง คำฉันท์คชกรรมประยูร
14. ราชาพิลาปคำฉันท์
15. นิราศนครสวรรค์

สมัยอยุธยาตอนปลาย มี 15 เรื่อง คือ

1. คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง
2. โคลงชะลอพระพุทไธยาสน์
3. จินตามณี
4. โคลงนิราศเจ้าฟ้าอภัย
5. นันทโพนันทสูตรคำหลวง
6. พระมาลัยคำหลวง
7. บทเห่เรือ บทเห่เรื่องกาเกี บทเห่สังวาส และบทเห่ครวญ
8. กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง
9. กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก
10. เพลงยาวพระราชนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์
11. ปุณโณวาทคำฉันท์
12. โคลงนิราศพระพุทบาท
13. ศิริวิบูลกิตต์
14. บทละครเรื่องนางมโนห์รา
15. บทละครเรื่องสังข์ทอง

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยจะเลือกวรรณคดีเฉพาะที่ปรากฏบทบาทของพระมหากษัตริย์ มาใช้ในการศึกษาค้นคว้า ดังต่อไปนี้

1. วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น ปรากฏบทบาทของพระมหากษัตริย์ จำนวน 5 เรื่อง คือ ลิลิตโองการ
แช่งน้ำ มหาชาติคำหลวง (เฉพาะกัณฑ์ที่แต่งในสมัยอยุธยา จำนวน 7 กัณฑ์) ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตพระลอ และกาพย์
มหาชาติ

2. วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลาง ปรากฏบทบาทของพระมหากษัตริย์ จำนวน 12 เรื่อง คือ สมุทโฆษ คำฉันท์ (เฉพาะตอนที่ประพันธ์โดยพระมหาราชครู และตอนที่พระราชนิพนธ์ต่อโดยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฯ) โคลงกาพย์พระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เสือโคคำฉันท์ พระราชพงศาวดารกรุงเก่า (ฉบับหลวง ประเสริฐอักษรนิติ์) จินตามณีโคลงกำสรวลศรีปราชญ์ อนิรุทธคำฉันท์ โคลงอักษรสามหมู่ โคลงเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โคลงทวาทศมาส ราชชาติลาปลคำฉันท์ และนิราศนครสวรรค์

3. วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลาย ปรากฏบทบาทของพระมหากษัตริย์ จำนวน 7 เรื่อง คือ คำฉันท์ สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ ภาพหล่อโคลงนิราศธารทองแดง ปุณโณวาทคำฉันท์ ศิริวิบูลกิตต์ บทละครเรื่องนางมโนห์รา และบทละครเรื่องสังข์ทอง

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์แนวคิดเทวราชา ดังต่อไปนี้

แนวคิดเทวราชา

1. ด้านสถานภาพของพระมหากษัตริย์
 - การตั้งพระนามจากเทพเจ้า
 - พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพเจ้า
 - พระชาติกำเนิดจากเทพเจ้า
 - การสืบเชื้อสายจากเทพเจ้า
 - พระบุญญาบารมีดุจเทพเจ้า
2. ด้านราชธรรม
 - การขยายดินแดนและป้องกันราชอาณาจักรโดยการสงคราม
 - การมีกองทัพที่ยิ่งใหญ่
 - การปกครองโดยใช้พระราชอำนาจ
 - การประกอบพิธีกรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

เทวราชา หมายถึง กษัตริย์ที่เป็นเทพเจ้า หรือได้รับอำนาจในการปกครองจากสวรรค์ มีสถานภาพที่สูงส่งกว่าคนทั่วไป และเป็นผู้มีพระราชอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์

ราชธรรมหมายถึง จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินพึงประพฤติปฏิบัติในการปกครองบ้านเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลการค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ใช้ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และชั้นรอง (Secondary Sources) คือ

1. **ข้อมูลระดับที่หนึ่ง (Primary Sources) :** รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานสำคัญ คือ วรรณคดีสมัยอยุธยา
2. **ข้อมูลระดับรอง (Secondary Sources) :** รวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผลงานที่ผู้รู้ได้ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์มาแล้ว อันเป็นที่ยอมรับกันในวงกรณักวิชาการและผู้ทรงความรู้โดยทั่วไป
3. นำข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้ามามีวิเคราะห์แนวคิดเทวราชาที่ปรากฏในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา

สรุปผลการวิจัย

ในวรรณคดีสมัยอยุธยาปรากฏแนวคิดเทวราชาจากบทบาทของพระมหากษัตริย์ 2 ประการ คือ ด้านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ และด้านราชธรรม

ด้านสถานภาพของพระมหากษัตริย์ปรากฏในการตั้งพระนามของพระมหากษัตริย์ที่แสดงถึงความเป็นเทพเจ้า ดังเช่น

กวีได้กล่าวถึงพระนามของพระมหากษัตริย์ ยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าเป็นสมมติเทพ ในพระนามาภิไธยของพระมหากษัตริย์จึงปรากฏชื่อของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู ดังปรากฏในลิลิตโองการแช่งน้ำ ว่า

...ผู้ผ่านเกล้าอยุธยา **สมเด็จพระรามาริบัติ** ศรีสินทรบรมมหาจักรพรรดิศร ราชาธิราช ท่านมีอำนาจมีบุญ คุณอนเนกา...

ในสมุทรโฆษคำฉันท์กวีได้กล่าวถึงพระนามของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในบทนมัสการว่า
พระบาทกรุงไทรธรณี รามาริบัติ
ประเสริฐเดโชชัย

ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ได้บันทึกเหตุการณ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ และได้กล่าวถึงพระนามของพระมหากษัตริย์ ความว่า

ศักราช 731 ระกาศก (พ.ศ.1912) แรกสร้างวัดพระราม
ครั้งนั้น**สมเด็จพระรามาริบัติ**เจ้าเสด็จนฤพาน

การกล่าวถึงพระนามของพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นเทพเจ้าจะปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น และตอนกลาง เป็นสิ่งแสดงถึงความเป็นสมมติเทพของพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น และมักเกี่ยวข้องกับพระนารายณ์ ซึ่งเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ของศาสนาฮินดู

คำว่า “รามาริบัติ” เป็นภาษาสันสกฤตที่มีมาจากคำว่า ราม+อิบัติ หมายถึงพระรามผู้เป็นใหญ่ซึ่งพระรามเป็นองค์อวตารของพระนารายณ์ พระนารายณ์หรือพระวิษณุเป็นเทพผู้รักษาคุ้มครองโลก ทรงมีจักรเป็นอาวุธ ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ พระรามเป็นเทพเจ้าที่ทรงไว้ด้วยความเป็นธรรมมีความรู้ความสามารถเหนือมนุษย์เทียบกับพระมหากษัตริย์ของไทยสมัยอยุธยาว่าเป็นเช่นเดียวกับพระราม โดยสอดคล้องกับลัทธิเทวสิทธิ์หรือลัทธิบูชาเทพเจ้าในศาสนาฮินดู (ไวษณพ-นิกาย) ที่เชื่อว่ากษัตริย์คืออวตารของพระนารายณ์ หรือเทพเจ้าจุติมาเป็นกษัตริย์เพื่อดับทุกข์เข็ญ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้สนับสนุนแนวคิดนี้ว่า กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาทุกองค์ คือ พระรามาริบัติ (คือ พระรามผู้ครองโยธยาตามเรื่องรามเกียรติ์) ทั้งสิ้น (จิตร ภูมิศักดิ์, 2547 : 11) นอกจากนี้แนวคิดเทวราชาที่ปรากฏในพระนามาภิไธยแล้ว ยังพบว่า สมเด็จพระรามาริบัติที่ 1 เมื่อสร้างเมืองราชธานีก็ได้เสาะหาบริเวณที่สอดคล้องกับนามนั้นคือบริเวณเมืองทวารวดี (อันเป็นเมืองที่สวรรคตของพระกฤษณะ ซึ่งเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์) และเมืองอโยธยา (อันเป็นเมืองของพระราม) แล้วนำชื่อเมืองทั้งสองเมืองมาปรุงขึ้นเป็น “ทวารวดีศรีอยุธยา” ให้สมกับนาม “รามาริบัติ” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2547 : 20-21)

ในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลางยังแสดงสถานภาพของพระมหากษัตริย์ว่าทรงมีพระชาติกำเนิดจากเทพเจ้าในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นลิลิตยวนพ่ายยังแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระชาติกำเนิดจากพระพรหม พระวิษณุ และพระอิศวร ซึ่งทรงเมตตาชาวโลก ได้ทรงแบ่งภาคมาอุบัติพร้อมด้วยเทพเจ้าอีก 8 องค์ ได้แก่ พระพรหม พระวิษณุ พระอิศวร พระอินทร์ พระยม พระพาย พระวรุณ พระอัคนี พระกুবเรว พระอาทิตย์ และพระจันทร์ ดังปรากฏข้อความในร่ายนำว่า

... ในกษัตริย์นั้น บั้นพรหมพิชฌ อิศวรอดุลเดช เหตุบพิตร คิดกรณา ประชาธาษฎร อยยวงพินาศทั้งมูล
 สุนทรพิสขสิ่ง ธจิ่งแก่งสร้างสรwab รวบเอาอัชฌามูรติมามิศร ด้วยบพิตรเสร็จ ก็เสด็จมาอุบัติ ใน
 กระษัตริ ...

ในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลาง ในโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยังแสดงพระชาติกำเนิดของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่าทรงมีพระชาติจากพระพิชฌหรือพระนารายณ์ ปรากฏในโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กวีกล่าวถึงพระพิชฌหรือพระนารายณ์ทรงอวตารลงมาเป็นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำให้พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีเกียรติยศมากกว่าพระมหากษัตริย์ในอดีต ดังคำประพันธ์

อัศจรรย์จอมโลกเกล้า	ขจรสุท
องค์บรมพิชฌภูษ	สี่แท้
เสด็จราวด่านด้าวอด	บัตริราช
พระเกียรติพระยศแล้ว	หลากล้ำโบราณ ฯ

สำหรับการสืบเชื้อสายจากเทพเจ้าปรากฏในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาตอนต้น จำนวน 4 เรื่อง คือ
ลิลิตโองการแข่งน้ำ มหาชาติคำหลวง ลิลิตยวนพ่าย และกาพย์มหาชาติที่กล่าวว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้สืบเชื้อ
สายจากพระอาทิตย์ ดังต่อไปนี้

สมมติเกล้าตั้งอาทิตย์เดิมกลับ สายท่านทรงธรรณินทร์เรื่อยหล้า
วันเสาร์วันอังคารวันไอยอาที่ กลอยแรกตั้งฟ้ากล่าวแข่งผี ฯ

ลิลิตโองการแข่งน้ำ

ตทา สากิยา มานชาติกา มานฤธา อันว่าพระสากยวงษ์หงหลาย
มีใจหมายอนนเียใหญ่ไคร่แขง จักแสดงโดยชาติตระกูลสุรยพงษ์นันทน์ ฯ

มหาชาติคำหลวง

ทวิบทวิชาติเชื้อ สุรยวงษ์ ท่านฤ

ลิลิตยวนพ่าย

สมเด็จพระเจ้าเจตราชชาติสุริยวงษ์...

กาพย์มหาชาติ

และในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาตอนกลาง โคลงภาษิตพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
(โคลงทศรถสอนพระราม) กวีกล่าวว่าพระรามสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์เช่นเดียวกันกับพระสังข์ตัวละครเอก
ในบทละครเรื่องสังข์ทองซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลาย

บุตรรักอัคเรศเจ้า ณะจงจำ
ในรสพจนคำอัม- ฤตนี้
เราเผ่าสุริยาทำ มามาก
ตามระบอบประกอบกลชี้ ชอบไว้ในตระกูล ฯ

โคลงภาษิตพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (โคลงทศรถสอนพระราม)

รู้ความผิดตัวฤหาไม่ ควรฆ่าให้ม้วยบรรลัย กลัวภัยไปรับเจ้าสังข์มา
ให้เจ้าครองราชสมบัติ เป็นกระษัตริย์สุริยวงษ์พงษา แล้วให้ไปรับนางจันทร์มา
มิทำตามจะฆ่าเสียบัดนี้

บทละครเรื่องสังข์ทอง

การที่พระมหากษัตริย์ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์เป็นสิ่งแสดงถึงความสำคัญและความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากสุริยวงค์เป็นวงค์กษัตริย์ที่ดีและยิ่งใหญ่ของอินเดีย ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายไว้ว่า “อาทิตย์วงค์” เริ่มต้นที่การถือกำเนิดจากพระสุริยาทิตย์ (พระอาทิตย์) ของพระมนูไว้สวัตในเรื่องมัตสยาวตาร ทรงมีพระราชโอรส ชื่ออิกษวากุ และอิกษวากุนี้คือประณมกษัตริย์ต้นสุริยวงค์ ซึ่งครองนครอโยธยา ในมัธยมประเทศ” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2547 : 188-189)

พระบุญญาบารมีดุจเทพเจ้าก็เป็นสิ่งแสดงถึงสถานภาพของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีความยิ่งใหญ่เหนือบุคคลทั่วไป และเหนือสรรพสิ่งทั้งปวง กวีในสมัยอยุธยาตอนต้น จะกล่าวถึงสิ่งเสริมพระบารมีของพระมหากษัตริย์ให้ยิ่งใหญ่และเด่นชัด โดยมีคติความเชื่อในเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงมีความพิเศษเหนือกว่าบุคคลธรรมดา ซึ่งสิ่งที่แสดงถึงพระบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ คือ การที่ทรงมีราชทรัพย์อันพิเศษ รวมถึงการที่ทรงบันดาลให้เกิดสิ่งมหัศจรรย์ต่างๆ ขึ้น ดังเช่น ในลิลิตยวนพ่าย

ก็กล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าเมื่อทรงอุปติมาทำให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์และมั่งคั่งไปด้วยโภคยสมบัติ เกิดบ่อเงิน บ่อทอง และบ่อรัตนะ เหล่าเทพเทวดาต่างมาอำนวยการให้พระองค์เป็นใหญ่ในทุกทวีป

พระมาเพญโภคยพัน	ไพศรพ โสธแอ
ภูลบ่อเงินทองเป็น	บ่อแก้ว
.....
พระมาแมนสาธุสร้อย	ถวยพร เพิ่มแฮ
มาสำแดงไชยชาญ	ชวยแก้ว
พระมารบาลบูร	ทุกทวีป ไล่แฮ
มาสำแดงฤทธิแผ้ว	แผ่นดิน ฯ

สำหรับวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลางมักปรากฏในสิ่งเสริมบารมี เช่น ช้าง ม้าอันเป็นเครื่องประกอบพระเกียรติยศ ปรากฏเด่นชัดในโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลายปรากฏในคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง ในพิธีปลงศพสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มาร่วมพิธีและแซ่ซ้องสรรเสริญในสิ่งที่พระองค์ปฏิบัติ

พระยศปางให้ข่าว	มาถวย
ได้เฟือกพังพรรณราย	ผ่องแผ้ว
ในกาญจนบุรีหมาย	พนเวศ
เมืองมิ่งมีช้างแก้ว	ทั่วให้ชมบุญ ฯ

โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

รู้ว่าปิ่นเกล้าอยุธยา	กอปรการมหา
พิธีพิธานโดยหมาย	
เทพาอารักษ์เหลือหลาย	ชุมชอมกันถวาย
ประนมบังคมกราบกราน	
.....
บ้างร้องซ้องสาธุการ	สรรเสริญสมภาร
มกุฎเกล้าอยุธยา	
ฝูงเทวะก็เต็มอาณา	เขตชั้นขลิบมา
พิภพแมนมณฑล	

คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าหลวงปราสาททอง

ด้านราชธรรม พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมือง ควบคู่กับที่ทรงมี กองทัพที่ยิ่งใหญ่ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ที่สามารถปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขและเจริญรุ่งเรืองได้ ย่อมต้องทรง มีกองทัพที่ยิ่งใหญ่ จึงจะทำให้ประชาชนน้อมรับและเกรงกลัวพระราชอำนาจของพระองค์

ในวรรณคดีสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ดังปรากฏในลิลิตโองการแช่งน้ำ กวีได้ยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าทรงมีฤทธิ์ที่จะประหารแบบถอนรากถอนโคนญาติ มิตรที่สมรู้ร่วมคิดและทรยศเป็นขบถต่อพระองค์ และผู้ใดก็ตามที่จงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินย่อมได้รับ พระราชทานปูนบำเหน็จทั้งช้างม้าวัวควาย เงินทอง และผู้หญิง ดังคำประพันธ์

... แลอาจข่มช้ำ หักกิ่งฆ่า อาจถอนด้วยฤทธานุภาพ บาบเบียนตน
 พันธุ์พวกพ้อง ญาติกามาไสร้ ไชว้ใจจอต ทอดใจรัก ชักเกลอสหาย ตนทิ้งหลาย
 มาเพื่อจำทำขบถ...

ในลิลิตยวนพ่ายกวีได้กล่าวว่าเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระองค์อุปติมา พระองค์ทรงทำให้ทวีป ทั้ง 4 อันได้แก่ ชมพูทวีป อมรโคยานทวีป อุตรรุทวีป และบุพวิเทหทวีปมีแต่ความสุข และเสด็จมาเพื่อทำสงคราม ดังคำประพันธ์

พระมาเกอดเกษมภพ	ทั้งสี่ เสบายแฮ
มาสำแดงกล้าแก้ว	เกลื่อนรณ ๑
.....
พระเสด็จแสดงดิพรแก้ว	การยุทธ ยิ่งแฮ
มาสำแดงสิทธิศิลป์	เลิศล้ำ
พระมายิ่งแมนรุทธิ	เรื่องเดช
มาสำแดงยศพัน	แพ่งดมา ๑

กวียังได้กล่าวถึงพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ในการทำสงครามเพื่อขยายราชอาณาจักร ดังปรากฏในลิลิตพระลอ โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมุทรโฆษคำฉันท์ เป็นต้น

ในลิลิตพระลอ กวีกล่าวถึงท้าวแมนสรวงต้องการขยายพระราชอาณาเขตจึงทรงเรียกหัวเมืองต่างๆมาปรึกษา และตระเตรียมไพร่พลเพื่อยกกองทัพไปตีเมืองสรอง

เมื่อนั้นไท้แมนสรวง พระยาหลวงให้หา หัวเมืองมาป้องกัน ว่าเมืองสอง
กษัตริย์กล้า อย่าช้าเราจะรบ ชิงพิภพเป็นเมืองออก เร่งบอกให้เรียกพล
นายกคนชุมนุมกัน ครั้นเทียบพลศึกเสร็จ ท้าวเรเสด็จพยุหบาตรลีลาจากพระนคร
คลี่นิกรพลพยุห์ สู่แดนศึกบมิช้า....

ลิลิตพระลอ

ในโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า ก่อนที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชขึ้นครองราชสมบัติเจ้าเมืองวิชัยได้คิดคดทรยศ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงครองราชย์ได้ทรงทำสงครามกับเมืองพิชัยจนสามารถจับเจ้าเมือง และยึดเมืองวิชัยไว้ได้ ดังคำประพันธ์

ในกัมพูชผู้เอก	กรุงไกร
อินทปรัฐานไอ	อาสน์นั้น
เอาพระเดชภูไนย	ยกนาค
ไปปกเป็นฉัตรกัน	ก่อให้คงตรง ฯ
.....
พระยศปางข้าขอบ	เสมา
คิดโทรหุทรนครา	แต่ด้าม
คือเมืองวิไชชา	คิริราช
แข่งแข่งทำยศยาม	อยู่เพียงสิงคาล ฯ
ครั้นถึงพระเดชได้	ครองภพ
ให้ทหารราญรบ	รวบไว้
หุระคดบ่อทานทบ	นองนาศ ไปนา
จับอรินันได้	พวกพ้องมาถวาย ฯ

ในสมุทรโฆษคำฉันท์ กวีก็แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการรบของพระสมุทรโฆษ ในตอนที่ทรงออกรบกับมฤเรนทร์ พระสมุทรโฆษทรงต่อสู้กับมฤเรนทร์อย่างเก่งกล้า จนสามารถแผลงศรมาทูลงค้ำปีกอกของมฤเรนทร์จนได้รับชัยชนะ ดังคำประพันธ์

พระแสงศรศรุกรอน	ย้อยยารถถอน
บรรณาก็หักเหिरลง	
มฤเรนทร์ก็โกรธาทรง	เพชรลำแพงผจง
ก็ซัดสมเด็จด้วยพลัน	
พระก็ยิงศรศรเหิรหัน	หอกเพชรทบทัน
ก็หักด้วยศรสหัสสา	
พระก็แผลงศรหนึ่งคือมหา ภูซงค์วางมา	
ก็ต้องอุระมฤเรนทร์	

ในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาปรากฏภาพของพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้พระราชอำนาจของพระองค์อย่างเต็มที่ทรงเป็นแม่ทัพนำกองทัพที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ทรงทำสงครามเพื่อขยายดินแดนและป้องกันราชอาณาจักร รวมถึงการที่ทรงให้รางวัลแก่ผู้ที่ประพฤติดีชอบ และทรงลงโทษผู้ที่ประพฤติดีผิด สอดคล้องกับคติความคิดความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในเรื่องการใช้พระราชอำนาจของกษัตริย์ กษีรสวามีอธิบายความหมายของพระจักรพรรดิ ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติของศาสนาพราหมณ์ว่า “พระจักรพรรดิคือผู้อยู่เหนือหมู่ราชา อยู่เหนืออาณาจักรของพระราชาทังหลายด้วยพระราชอำนาจ หรือผู้ยังจักรให้หมุนไปตลอดดินแดนด้วยพระราชอำนาจ” การจะเป็นพระจักรพรรดิต้องมีพระราชอำนาจและแผ่ขยายพระราชอำนาจไปยังดินแดนอื่นด้วยการทำสงคราม ทำให้ลัทธิศีกของพระองค์ได้เคลื่อนไปสู่ดินแดนต่างๆ

อาจกล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์ในวรรณคดีสมัยอยุธยามีลักษณะเป็นเทวราชา อย่างแท้จริงความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์มีพระนามจากเทพเจ้า พระชาติกำเนิดจากเทพเจ้าหรือสืบเชื้อสายจากเทพเจ้าแสดงให้เห็นว่าพระองค์มิได้เป็นเพียงมนุษย์ธรรมดา แต่เป็นเสมือนเทพเจ้าในร่างมนุษย์ พระองค์จึงย่อมมีพระราชอำนาจเหมือนเทพเจ้าและสามารถทำให้ประชาชนมีความสุขได้ พระองค์จึงทรงเป็นผู้ที่สมควรที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองแผ่นดิน นอกจากนี้การที่พระมหากษัตริย์ทรงนำกองทัพที่ยิ่งใหญ่ปราบปรามและต่อสู้อันสามารถชนะข้าศึกได้ ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจที่น่าเกรงขามมาก และพระราชอำนาจยังแสดงออกในการประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่กระทำขึ้นเพื่อยกฐานะของพระมหากษัตริย์ให้อยู่สูงกว่าประชาชน เมื่อพระองค์มีพระราชอำนาจจากสถานภาพได้รับการยกย่องว่าเป็นสมมติเทพ และความชอบธรรมในการปฏิบัติราชธรรมในฐานะกษัตริย์ผู้นำกองทัพอันยิ่งใหญ่ย่อมทำให้ประชาชนและข้าศึกกลัวเกรงไม่คิดทรยศ และทำให้ทรงปกครองราชอาณาจักรให้สงบสุขได้อย่างง่ายดาย

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2540). **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมศิลปากร. (2545). **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2545). **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 3** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2547). **โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา**
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ฟ้าเดียวกัน.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2547). **เทพเจ้าและลึนน้ำรัฐ**. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2553). **กรุงศรีอยุธยาของเรา**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มติชน.